

Нестеренко О.В., Онищенко Н.Г., Самохвалова А.І.

¹Харківський національний університет будівництва та архітектури

(вул. Сумська, 40, м. Харків, 61002, Україна; e-mail: helennester1972@gmail.com,

onishchenkonata33@gmail.com, samohvalova_anya@gmail.ua;

orcid.org/0000-0002-5113-20099, orcid.org/0000-0002-0551-8429, orcid.org/0000-0001-5948-8408)

ПРОФІЛАКТИКА ТРАВМАТИЗМУ ТА ПРОФЗАХВОРЮВАНЬ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років в Україні ведеться робота по реформуванню системи соціального захисту працюючого населення на основі міжнародного досвіду.

Актуальність обраної теми є поліпшення системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та проведення профілактичних заходів, впровадити інноваційні технології, забезпечити новими засобами індивідуального та колективного захисту працівників для покращення безпеки, гігієни праці та благополуччя робітників.

Ключові слова: профілактичні заходи, шкідливі та небезпечні фактори, охорона праці, нещасні випадки, небезпека, страхування.

Вступ. Згідно з даними Міністерства охорони праці (МОП), щороку в світі реєструється приблизно 270 млн. нещасних випадків, пов'язаних з трудовою діяльністю людини, та 160 млн. професійних захворювань. На виробництві гине майже 354 тис. працівників, з них у країнах з розвинутою ринковою економікою - 16,2 тис., у колишніх соцкраїнах - 21,4 тис., у Китаї - 73,6 тис., в Індії - 48,2 тис., в інших країнах Азії та Тихого океану - 83 тис., у країнах Близького Сходу - 28 тис., у країнах Африки південніше Сахари - 54,7 тис., у країнах Латинської Америки та Карибського басейну - 28,6 тис.. Близько 12 тис. загиблих - діти.

Міжнародне бюро праці встановило, що в середньому на 100 тис. працюючих щорічно припадає приблизно 6 нещасних випадків зі смертельними наслідками. В Україні цей показник майже вдвічі більший (11 загиблих на 100 тис. працюючих) і найвищий серед країн СНД. Так у Франції рівень виробничого травматизму в 10 разів нижчий, ніж у нас. Однак, слід зазначити, що показники стану охорони праці суттєво відрізняються по окремих галузях промисловості. Найбільш травмонезбезпечною в Україні є вугільна промисловість (на кожний мільйон тон видобутого вугілля гине 5 шахтарів). У США цей показник у 100 разів нижчий.

Для сучасного етапу розвитку систем соціального захисту є характерним значне поширення інститутів обов'язкового соціального страхування у світі, широке охоплення працюючих, надання різноманітних гарантій застрахованим у грошовій і не грошовій формах (медична й реабілітаційна допомога).

Сьогодні страхування від нещасних випадків на виробництві є одним із розповсюджених видів соціального страхування. Для реалізації Конвенції VISION ZERO або «Нульовий травматизм» – це якісно новий підхід до організації профілактики, що об'єднує три напрямки: безпеку, гігієну праці та благополуччя робітників на всіх рівнях виробництва. Розвиток ефективної культури профілактики дозволяє усунути і попередити виробничі аварії та збиток, а також професійні захворювання. Завдяки своїй гнучкості VISION ZERO може застосовуватися на будь-якому робочому місці, на підприємстві та в будь-якій галузі в усіх регіонах світу. Конвенція VISION ZERO розроблена Міжнародною асоціацією соціального забезпечення (МАСЗ).

Зі 167 країн – членів Міжнародної асоціації соціального забезпечення (МАСЗ) даний вид страхування розповсюджений в 137 країнах. З одного боку це обумовлено досить високим рівнем виробничого травматизму й професійної

захворюваності в виробничій сфері більшості країн світу, важкими їх наслідками, а також необхідністю соціального захисту потерпілих на виробництві й членів їх родин, а з іншого – тим, що на наш погляд, соціальне страхування є найбільш ефективною формою соціального захисту потерпілих на виробництві.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» одним із головних завдань Фонду соціального страхування України (ФССУ), його робочих органів та їх відділень є проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам та загрози здоров'ю застрахованих робітників [1].

Для виконання проведення профілактичних заходів, ці функції виконують страхові експерти ФССУ / частина перша статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» виконання статутних функцій та обов'язків ФССУ щодо запобігання нещасним випадкам покладено на страхових експертів з охорони праці. Для цього, страховий експерт проводить семінари, конкурси, тематичні зустрічі із колективами підприємств з питань охорони праці (ОП). Особлива увага приділяється вдосконаленню та впровадженню системи управління охороною праці (СУОП), обговорюється позитивний міжнародний досвід підприємств з питань ОП, методи та форми проведення навчання працівників, ведення безпечних робіт у конкретну пору року, організації безпечного та безаварійного проведення робіт із підвищеною небезпекою, надання консультацій з питань ОП [1-9].

Роботу можна проводити індивідуально із роботодавцями, також з відповідними спеціалістами з ОП підприємств. Особисте спілкування надає можливість визначити проблеми у напрямі зі створення безпечних умов праці та шляхи їх вирішення [10-13].

З наукових досліджень в галузі охорони праці та соціальному страхуванню

від нещасних випадків на виробництві розглядали та проводили аналіз такі вчені: Березуцький В.В., Зеркалов Д.В., Кудряшов В.П., Кропельницька С.О., Солоджук Т.В., Шульга Ю.І., Сукач С.В., Кобилянський М.А., Величко О.Л. та ін.

Мета. Мета роботи – полягає у вивченні теоретичних підходів до соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, аналізі динаміки нещасних випадків, проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів для запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та загрози здоров'ю застрахованих робітників в Україні.

Основна частина. Упродовж 2018 року страхові експерти з охорони праці ФССУ здійснили перевірки 8 143 підприємств щодо стану профілактичної роботи по створенню здорових та безпечних умов праці. За результатами заходів було зафіксовано 57 486 порушень законодавства про охорону праці, внесено 8 134 подання роботодавцям про порушення [14-16].

Перевірка здійснюється з метою недопущення та усунення потенційних причин нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

За даними ФССУ, найбільша кількість нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, сталась у Дніпропетровській області – 14%, у Донецькій області – 12,5% та в місті Києві – 8,9%. Кількість травмованих осіб у цих областях складає 35,4% від загальної кількості по Україні.

Загалом упродовж першого півріччя 2018 року Фондом соціального страхування України зафіксовано 2 385 нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, з яких 173 – смертельні. У порівнянні з тим же періодом минулого року кількість нещасних випадків зменшилась на 4,2%.

У минулому році служба страхових експертів Фонду надала понад 26 тис. консультацій з питань охорони праці та страхування від нещасних випадків, взяла участь у майже 6 тис. семінарів, нарад і круглих столів щодо профілактики виробничого травматизму та профзахворювань на підприємствах.

За аналітичними даними минулого року на 42 підприємствах з найбільшим рівнем травматизму сталося 15,9% усіх нещасних випадків, зареєстрованих по Україні. На 23 підприємствах з найбільшим рівнем профзахворювань зареєстровано 70,8% усіх діагностованих професійних захворювань.

Упродовж 2018 року Фондом соціального страхування України зафіксовано 4 805 страхових нещасних випадків, що на 3,2% менше, ніж у 2017 році. Кількість професійних захворювань зменшилась на 3,7% та склала 1 879 зареєстрованих випадків.

Показник смертельних нещасних випадків на виробництві за підсумками 2018 року збільшився на 5,4%, загалом смертельно травмовано 350 осіб, а в 2017 році – 332 особи (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Травматизм на підприємствах за 2017 – 2018 р.р.

№ п.п.	Випадки за 2017 рік	Випадки за 2018 рік
Страхові нещасні випадки	4965	4805
професійних захворювань	1879	1951
Смертельно травмовані	332	350

Уряд своїм розпорядженням від 12 грудня 2018 року № 989-р схвалив Концепцію реформування системи управління охороною праці в Україні та затвердив План заходів щодо її реалізації.

Концепція є основою для запровадження національної системи управління безпекою та гігієною праці, сформованою на принципах запобігання виробничим ризикам та заохочення до створення безпечних та здорових умов праці.

Відповідно до угоди про асоціацію між Україною та ЄС, реалізація цієї Концепції має забезпечити входження в національне законодавство норм Ради ЄС про впровадження заходів для заохочення вдосконалень у сфері безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи, головними принципами якої є:

- оцінка професійних ризиків та небезпек;
- боротьба з професійними ризиками чи небезпеками в місцях їх виникнення;
- розвиток національної культури профілактики у сфері безпеки та гігієни праці, яка передбачає інформацію, консультації та підготовку.

Відповідно до статті 19 закону України «Про охорону праці», фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах, що виділяються окремим рядком.

Фінансуються профілактичні заходи з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевої та регіональної програм поліпшення стану безпеки праці, гігієни праці та виробничого середовища, інші державні програми, спрямовані на запобігання нещасних випадків та професійних захворювань. Джерела формування фондів охорони праці у місцевому та державному бюджетах: річні бюджети, які визначені законодавством, які визначаються відрахуванням підприємств; штрафні санкції до підприємств, роботодавців і працівників органами.

Витрати підприємств на покращення умов і охорону праці поділяються на витрати:

- 1) пов'язані з відшкодуванням потерпілим втрат внаслідок травм і професійних захворювань;
- 2) на компенсацію за роботу в несприятливих (важких, шкідливих) умовах, які не відповідають санітарним нормам;
- 3) на попередження та профілактику травматизму та професійних захворювань;
- 4) на ліквідацію наслідків аварій та нещасних випадків;
- 5) на штрафи та інші відшкодування.

Витрати на охорону праці умовно поділяють на такі види:

1) доцільні, що спрямовані на збереження здоров'я працівників, на раціональне витрачання ними життєвих сил під час роботи та на відновлення працездатності. Вони не лише забезпечують поліпшення умов праці, а й сприяють зростанню її продуктивності;

2) частково доцільні, які включають витрати на пільги та компенсації за несприятливі умови праці. Ці витрати зменшують негативний вплив шкідливих виробничих факторів на працюючих, в той же час їх можна уникнути шляхом приведення умов праці до нормативних;

Таблиця 2 - Перелік можливих витрат підприємства на охорону праці

Номер групи витрат	Назва та позначення групи витрат	Назва різновиду витрат
1	Додаткові до страхових відшкодування потерпілим унаслідок травм і професійних захворювань.	Тимчасова непрацездатність; одноразова допомога (включаючи членів родин і утриманців загиблих); відшкодування витрат лікувальним установам; санаторно-курортне обслуговування; витрати на соціальну допомогу інвалідам; інші доплати.
2	Пільга і компенсації працюючим у важких і шкідливих умов праці.	Додаткові відпустки; скорочений робочий день; лікувально-профілактичне харчування; надання молока чи інших рівноцінних продуктів; підвищені тарифні ставки; доплати за умови й інтенсивність праці; пенсії на пільгових умовах.
3	Витрати на профілактику травматизму та професійних захворювань.	Витрати на працезахоронні заходи за колективним договором; витрати підприємства на додаткові до колективного договору працезахоронні заходи; витрати на працезахоронні заходи з інших джерел фінансування.
4	Витрати на ліквідацію наслідків аварій і нещасних випадків на виробництві.	Вартість зіпсованого устаткування, інструментів, зруйнованих будівель, споруд; витрати на порятунок потерпілих, розслідування нещасних випадків, транспорт, зв'язок тощо; виплати заробітної плати і доплати за час вимушених простоїв; вартість ремонту частково зіпсованого устаткування, машин і механізмів, будівель і споруд; вартість підготовки та перепідготовки працівників замість вибулих унаслідок загибелі чи інвалідності.
5	Штрафи та інші відшкодування	Штрафи підприємства, установи або організації за недотримання нормативних вимог охорони праці; штрафи працівників за порушення законодавчих актів та інших нормативних актів з охорони праці; компенсації за час змушеного простою через небезпеку виконання робіт, а також зупинку робіт органами державного нагляду за охороною праці; штрафи, пеня, виплати за недотримання договірних зобов'язань з іншими підприємствами; компенсаційні виплати за ураження населення, житлового фонду, частки майна і забруднення навколишнього середовища; інші санкції.

Згідно зі статтею 26 закону України «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог з охорони праці іншим юридичним, фізичним особам і державі, на загальних підставах, передбачених законом. Роботодавець відшкодує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством. У загальній сумі економічних втрат можна виділити штрафи, що накладаються на роботодавця за кожний нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, компенсацію медичним та оздоровчим закладам витрат на лікування та реабілітацію потерпілих працівників, за виявлені порушення нормативних актів про охорону праці, невиконання розпоряджень посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці та інші штрафи.

Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах, що виділяється окремим рядком. Одним з джерел фінансування заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працівників, викликаній умовами праці, є ФССНВ. Згідно статті 22 Закону України «Про страхування від нещасного випадку на виробництві» Фонд:

- надає страхувальникам необхідні консультації, сприяє у створенні ними та реалізації ефективної системи управління охороною праці;
- бере участь у розробленні національної та галузевих програм поліпшення

стану безпеки, умов праці і виробничого середовища та їх реалізації; у навчанні, підвищенні рівня знань працівників, які вирішують питання охорони праці; в організації розроблення та виробництва засобів індивідуального захисту працівників; у здійсненні наукових досліджень у сфері охорони та медицини праці;

- перевіряє стан профілактичної роботи та охорони праці на підприємствах, бере участь у розслідуванні групових нещасних випадків, нещасних випадків із смертельними наслідками та з можливою інвалідністю, а також професійних захворювань;

- веде пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці, організовує створення тематичних кінофільмів, радіо- і телепередач, видає та розповсюджує нормативні акти, підручники, журнали, іншу спеціальну літературу, плакати, пам'ятки тощо з питань соціального страхування від нещасного випадку та охорони праці;

- бере участь у розробленні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці;

- вивчає та поширює позитивний досвід створення безпечних та нешкідливих умов виробництва;

- надає підприємствам на безповоротній основі фінансову допомогу для розв'язання особливо гострих проблем з охорони праці;

- виконує інші профілактичні роботи.

Фінансування заходів з охорони праці системою страхування є ефективним методом економічного впливу на стан безпеки, гігієни праці та виробничого середовища в ринкових умовах. Але, як показує досвід країн, що давно застосовують цю систему, ефект проявляється при умові, що на ці заходи буде спрямовуватися не менше 3% річного бюджету системи страхування.

Розглянемо основні галузі і види страхування (рис. 1). Ці галузі страхування відіграють істотну роль в забезпеченні безперервності і безперебійності суспільного виробництва. Вони можуть охоплювати необхідним страховим захистом

всі ланки народного господарства і життєвий рівень населення.

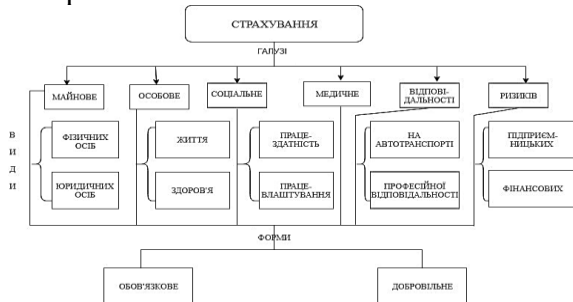

Рис. 1. Основні галузі і види страхування

На сьогоднішній день в основних державних структурах не вистачає інженерів з охорони праці, а в районних управліннях будівельного, агропромислового та інших галузях розвинуто працює по одному спеціалісту з охорони праці, які виконують ще й інші функціональні обов'язки.

Зростає роль профілактичної роботи з охорони праці, яку проводять страхові експерти з охорони праці, які працюють у відділеннях управління виконавчої дирекції ФССУ. Проведення перевірок стану охорони праці підприємств підвищують ефективність інших напрямів профілактичної роботи, тому значно активізувалась консультативна робота, де роботодавці отримують допомогу у створенні системи охорони праці, що відповідає сучасним вимогам.

Працівники відділення виконавчої дирекції Фонду, беруть участь у нарадах, семінарах, «круглих столах», у роботі комісій з питань охорони праці та комісій з перевірки знань з питань охорони праці працівників, проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань профілактики виробничого травматизму. Це дає можливість покращити знання працівників з питань охорони праці, у черговий раз наголосити на необхідності дотримання нормативних вимог з охорони праці і, таким чином, зменшити кількість нещасних випадків.

Для покращення профілактики настання нещасних випадків, гострих професійних отруєнь та захворювань, хронічних професійних захворювань проводиться належна робота на підприємствах (ця галузь тримає першість за кількістю нещасних випадків на виробництві, як по області, так і по відділенню) управлінням

виконавчої дирекції Фонду. Розробляються та приймаються плани профілактичних заходів з охорони праці серед працівників підприємств будівельної галузі та інших. Це дає спільне бачення проблематики в цій роботі та можливість систематизувати зусилля з покращення стану охорони праці на підприємствах.

Особлива увага звертається на те, щоб на кожному підприємстві був призначений спеціаліст з охорони праці, діяла система управління охороною праці, проводилась системна робота з виявлення та ліквідації ризиків у виробничих процесах.

Звичайно, повністю уникнути ризиків у трудовому процесі неможливо, але зменшення їхнього впливу за рахунок профілактичних заходів є реальним.

Висновки: аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок, що рівень виробничого травматизму та безпечний стан умов і охорони праці в організаціях безпосередньо залежить від вдосконалення системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, захисту працівників і фінансових витрат роботодавця в цій області.

Для підвищення рівня безпеки праці на підприємствах необхідно проводити профілактичні заходи, розробляти інноваційні технології, забезпечити новими засобами індивідуального та колективного захисту працівників; відновлювати медичні служби на виробництві, проводити пропагування безпеки праці та способів запобігання виникненню ризиків виробничого травматизму та професійних захворювань, формувати відповідальне ставлення працівників до особистої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к-96-ВР.
3. Законодавство України про охорону праці (у чотирьох томах). К.: «Основа», 1995. т.1, 558 с.; т.2, 384 с.; т.3, 576 с.; т.4, 384 с.
4. Закон України про колективні договори і угоди. Відомості Верховної Ради, 1993.

- № 36. с.361 (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 607/96-ВР від 17.12.96, ВВР, 1997. № 6. с. 49; № 20/97-ВР від 23.01.97, ВВР, 1997. №11. с. 89).
5. Закон України 28.12.2014 № 77-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці».
 6. ISO 45001:2018 в Україні. *Охорона праці*. 2018. № 8 (290). С. 4–6.
 7. Атаманчук П. С., Мендерецький В. В., Панчук О. П., Білий Р. М. Охорона праці в галузі: навч. посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 322 с.
 8. Заїченко В.І. Курс лекцій з дисципліни «Охорона праці в галузі». / За ред. Заїченко. Харків: ХНУМГ, 2014. 160 с.
 9. Соціальне страхування: підручник / за ред. О.П. Кириленко та В.С. Толуб'яко. Економ. Думка, ТНЕУ, 2016. 516 с.
 10. Мальований М.І., Бечко П.К., Бечко В.П. Соціальне страхування: Навчальний підручник. Умань: Видавець «Сочінський», 2011. 476 с.
 11. Нестеренко О.В., Клевцова Л.Г., Чернишенко Г.О. Запобігання травматизму у будівельній галузі. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА ХОТВ АБУ. 2018. Т.94. №4. С.221-225.
 12. Клевцова Л.Г., Чернишенко А.А., Нестеренко Е.В. Принятие решений ресурсосбережений, безопасности труда на предприятиях стройиндустрии. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, 2016. Вип. 4. Том 86. С. 286-289.
 13. Клевцова Л.Г., Нестеренко О.В., Косенко Н.О. Професійні ризики у будівництві. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2015. Вип. 3 (81). С. 205-208.
 14. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. веб-сайт. URL: www.nbuv.gov.ua
 15. Державна служба статистики України. *Електронні дані*. Київ: Держстат, 2017. веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 16. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на

виробництві та професійних захворювань України. веб-сайт. URL: <http://www.social.org.ua>

Нестеренко О.В., Онищенко Н.Г., Самохвалова А.И. ПРОФИЛАКТИКА ТРАВМАТИЗМА И ПРОФЗАБОЛЕВАНИЙ РАБОТНИКОВ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ. Рассмотрены вопросы повышения эффективности работы сотрудников предприятий в различных отраслях. Актуальность темы обусловлена тем, что при прохождении профилактических мероприятий рабочие улучшают свое здоровье, а в дальнейшем это влияет на их работоспособность и улучшение эффективности работы в целом. Предприятия не несут экономические ущербы по травматизму, страховые агенты проводят консультации, семинары, деловые встречи. Для решения этих вопросов предлагаются мероприятия с внедрением инновационных технологий, решений и введения новых средств индивидуальной защиты для рабочих.

Ключевые слова: профилактические меры, вредные и опасные факторы, охрана труда, несчастные случаи, опасность, страхование.

Nesterenko O. V., Onishchenko N. G., Samokhvalova A. I. PREVENTION OF INJURIES AND OCCUPATIONAL DISEASES OF WORKERS ENTERPRISES IN UKRAINE. The questions of increase efficiency work employees of enterprises in various industries are considered. The relevance of the topic is due to the fact that the passage of preventive measures workers improve their health, and in the future it affects their performance and improve the efficiency of work in general. Enterprises do not bear economic damages for injuries, insurance agents conduct consultations, seminars, business meetings. To address these issues, activities are proposed with the introduction of innovative technologies, solutions and the introduction of new personal protective equipment for workers.

Keywords: preventive measures hazardous and harmful factors, occupational safety, accident, risk, insurance.